

Landgoed 'Die Hoeghte'

Samengesteld door: Bert Bolt

Datum: 17-09-2015

Leeswijzer

De ligging van het landgoed 'Die Hoeghte' wordt omschreven met een korte historische omschrijving van het komdorp Visvliet en het Visvlieterdiep.

Het Visvlieterdiep is nader omschreven . Niet alleen historisch, maar ook in de huidige situatie. Hierbij speelt de EHS een belangrijke rol.

Visvlieterdiep is van wezenlijk belang voor het leefgebied van met name de Otter.

Het landgoed is opgenomen in Natuurbeheerplan Groningen 2015.

De stichters van het beoogde landgoed 'Die Hoeghte' worden vermeld. Hierbij is aandacht voor het nieuwe landgoed in een historische context.

Na een selectie uit geschiedenis en verhalen volgt een vermelding van de ontwikkelingen.

Inhoudsopgave

Landgoed 'Die Hoeghte'	1
Leeswijzer	1
Inhoudsopgave	2
Invloed van de directe omgeving op het landgoed.....	3
• Stichtingsjaartal Visvliet	3
• Zijlen en Visvlieterdiep	3
Ligging van het landgoed 'Die Hoeghte'	5
Visvlieterdiep	6
➤ Belangrijk gebied voor de Otter	7
➤ Financiering verbindingszone Visvlieterdiep.....	7
➤ Ecologische Hoofdstructuur	10
➤ Ecologische verbindingszone	12
• Ecologisch belang	12
• Bijkomende belangen.....	12
De otter	13
Ontwerp Natuurbeheerplan Groningen 2015.....	15
Stichters landgoed 'Die Hoeghte'	16
Parenteel van Willem Jans	16
Huidige bewoners:	17
Geschiedenis en verhalen.....	18
'Ontgonnen verleden'	18
• Waterstaat	19
• Hoofdelingen en borgen	20
Schieringers en Vetkopers.....	21
'Grijpskerk volgens Tilbusscher'	23
bron: Grijpskerk volgens Tilbusscher.....	23
Ontwikkelingen	28
Otter afhankelijk van EHS als veilige oversteek.....	28
Rol Staatsbosbeheer bij de beoogde totstandkoming van het landgoed	30
Geraadpleegde literatuur en websites	31
Bijlagen.....	32

Invloed van de directe omgeving op het landgoed

Het landgoed 'Die Hoeghte' ligt in en aan het komdorp Visvliet.

Visvliet is een komdorp in de gemeente Zuidhorn in de Nederlandse provincie Groningen. Het dorp telt 356 inwoners (1 januari 2012). De naam Visvliet komt van de visrijke vliet (rivier) de Lauwers, waaraan Visvliet ligt.

Bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Visvliet>

- **Afbakening van het komdorp Visvliet**

Visvliet ligt aan de Groningse kant van de rivier de [Lauwers](#). Aan de oostzijde van het dorp loopt het [Visvlieterdiep](#) (historisch: Besheersdiep). De Lauwers staat sinds de [Slag aan de Boorne](#) in 734 (toen [Karel Martel](#) de Friese hertog [Poppo](#) versloeg) bekend als een grensrivier; eerst tussen de Frankische en Friese gebieden en later tussen Groningen en Friesland. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, heeft Visvliet dus nooit tot Friesland behoord. Alleen de heerlijke rechten waren van 1578 tot 1637 in handen van de Staten van Friesland.

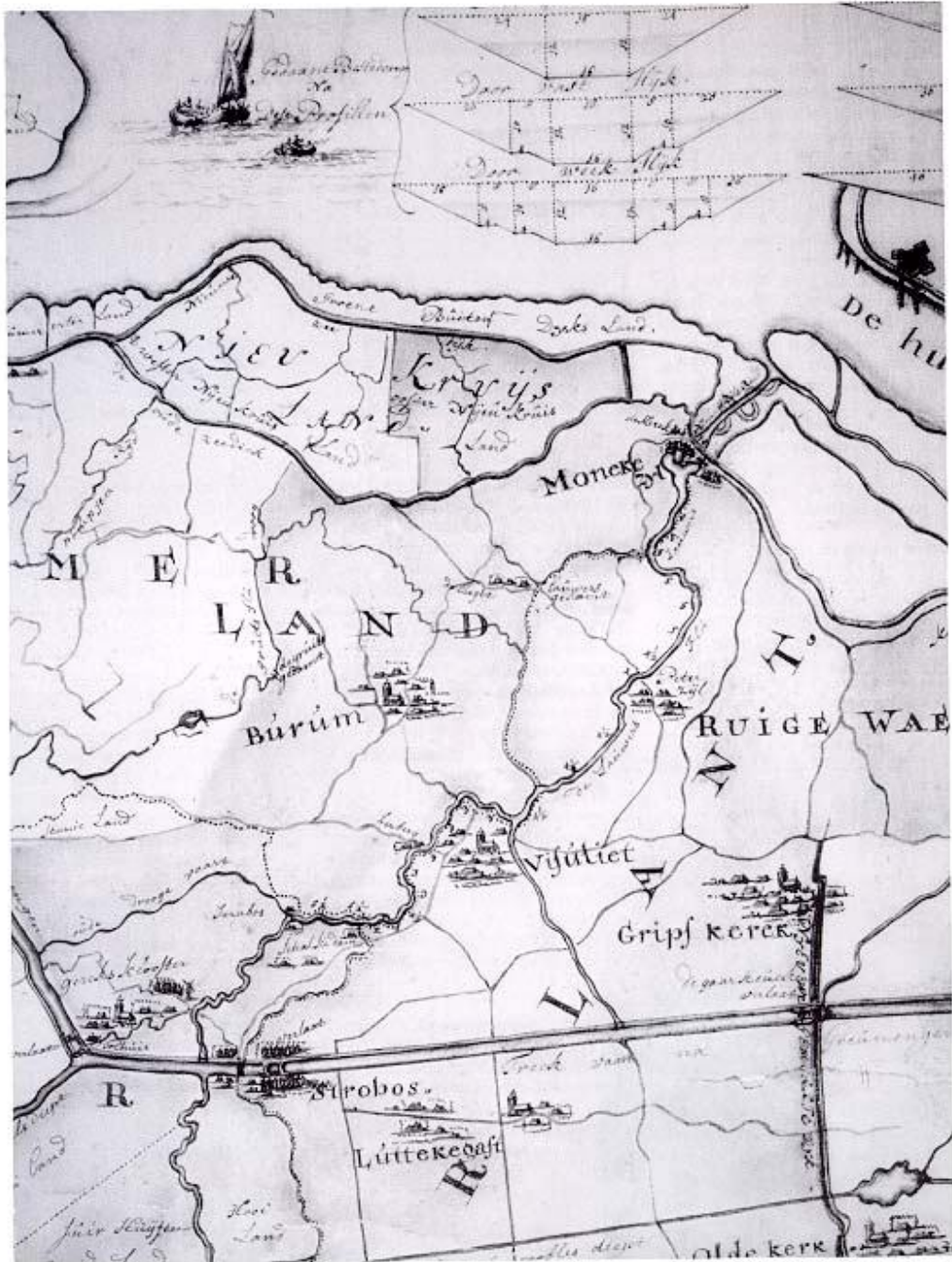
- **Stichtingsjaartal Visvliet**

Het stichtingsjaartal van het dorp Visvliet is onbekend. Waarschijnlijk werd het dorp ergens in de 14e of begin 15e eeuw gesticht als [voorwerk](#) ([uithof](#)) door monniken vanuit het klooster [Jeruzalem](#) van [Gerkesklooster](#). Over de begingeshiedenis is weinig met zekerheid te zeggen.

- **Zijlen en Visvlieterdiep**

In de 14e of 15e eeuw werden ook twee [zijlen](#) (sluizen) gelegd: In de Lauwers bij 'Bartoleshus', dat tegenwoordig gedacht wordt te hebben gelegen bij de [Gerkesbrug](#) (naar het klooster), die in 1416 voor het eerst wordt genoemd. Een tweede latere zijl (voor het eerst genoemd in 1508) verrees aan oostzijde in het Visvlieterdiep en kreeg eveneens een brug. De zijlen (men vermoedt dat de tweede zijl begin 15e eeuw ook al bestond) werden overbodig door de aanleg van de [Pieterzijl](#) rond 1440. De zijl bij Bartoleshus werd gesloopt, maar de sluis in het Visvlieterdiep bleef nog lang bestaan. Over het onderhoud van de zijl, die was gelegen op de grens van de gebieden van het Gerkesklooster en Lutjegast, bestaan een aantal documenten. In 1512 werd Lutjegast verantwoordelijk gesteld voor het onderhoud. In 1528 brak de zijl door en werd hersteld door inwoners van Hilmahuis. Mogelijk werd de zijl gesloopt bij de verlenging van het [Hoendiep](#) tussen 1654 en 1657, waardoor Lutjegast het Visvlieterdiep niet meer zo nodig had voor haar afwatering. In 1672 werd, mogelijk in verband met [inundaties](#) voor [Bommen Berend](#), verzocht om een [schutsluis](#) (verlaat) op de plek van de zijl te leggen, maar dit is niet doorgegaan. Lutjegast heeft verschillende malen gepoogd om de kosten voor het Visvlieterdiep niet alleen te hoeven betalen, waarvan onder andere uit 1558 een document resteert en waaruit waarschijnlijk de oude naam van het diep is ontstaan; tussen 1755 en 1790 poogde Lutjegast nogmaals tevergeefs om niet volledig voor het beheer te hoeven betalen. Het beer werd 'besheer' (tot nu toe) door haar uitgevoerd en zij wilde dat dit veranderde. Waarschijnlijk is dit 'besheer' later voor een eigennaam aangezien, waardoor het diep lange tijd Besheersdiep werd genoemd. Na de aanleg van de nieuwe rijksweg [Friesestraatweg](#) in 1842 werd de brug over het Visvlieterdiep in 1858 verwijderd.

Daarna verzandde het diep door slecht onderhoud steeds verder, zodat het begin 20e eeuw onbevaarbaar was geworden. Omdat de scheepvaart hier ernstige hinder van ondervond werd in 1911 het waterschap Besheersdiep opgericht dat het Visvlietdiep weer bevaarbaar maakte, waarop het in 1915 weer werd opgeheven. Het onderhoud is sindsdien in handen van de gemeenten Grijpskerk (nu Zuidhorn) en [Grootegeest](#), waardoor het diep loopt.

Een gedeelte van een met de pen getekende gekleurde kaart van Pieter Idsesta uit 1754. Foto Rijksarchief Groningen. Top. Hist. Atlas. Stam nr 1054

Bron: De Heerlijkheid Visvliet

Ligging van het landgoed 'Die Hoeghte'

Landgoed Die Hoeghte bevindt zich in en aan het komdorp Visvliet en is onderdeel van de ecologische verbindingszone Visvlieterdiep

Visvlieterdiep

Bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Visvlieterdiep>

Het **Visvlieterdiep**, vroeger **Besheersdiep** genoemd, is een kanaaltje in de provincie [Groningen](#). Het loopt van de [Lauwers](#) langs het dorp [Visvliet](#) naar het [Van Starckenborghkanaal](#). Tussen Visvliet en het kanaal wordt het water overspannen door een spoorbrug van de lijn [Leeuwarden-Groningen](#) en de *Sappentil* van de Westerhornerweg.

De naam Besheersdiep is afkomstig uit een akte uit [1543](#) waarin staat dat het onderhoud van het diep *besheer* door de bewoners van de [Ruigewaard](#) en [Lutjegast](#) gebeurde. Men begreep het woord "besheer" niet zo goed en meende dat het de naam van het water was, dus het "Diep Besheer", later werd dit "Besheersdiep". "Besheer" betekende echter "tot nu toe" (vergelijk het [Duitse](#) *bisher*). De naam is wat in onbruik geraakt, maar de [polder](#) aan de westzijde van het kanaal heet nog de [Besheerpolder](#). In de 20e eeuw werd de naam *Visvlieter Vaart* gebruikt en tegenwoordig de naam Visvlietderdiep.

Vlak voor de spoorlijn en met name voorbij de [Sappentil](#) is in 2005 door [Wetterskip Fryslân](#) een plas-drasgebied aangelegd voor otters.

Visvlieterdiep bij Visvliet bij de instroom in de Lauwers (noorden)

Visvlieterdiep bij Visvliet gezien naar het zuiden

➤ Belangrijk gebied voor de Otter

Bron: <http://wikimapia.org/14986556/nl/Het-plas-drasgebied-Visvlieterdiep>

Het Visvlieterdiep is geschikt gemaakt voor otters. De oevers zijn nu breder, flauwer en natter en voorzien van rietkragen en stukjes droog grasland. Obstakels zoals bruggen en wegen zijn bijvoorbeeld met looprichels passeerbaar geworden. Nu vormt het Visvlieterdiep een ecologische verbindingszone, een natuursnelweg tussen de Oude Lauwers en het van Starkenborgkanaal. Doordat ook elders oevers en sloten otter- en dus natuurvriendelijk zijn gemaakt ontstaat er uiteindelijk een 15 kilometer lange ecologische verbindingszone tussen het Lauwersmeer en de natte natuurgebieden in het Westerkwartier. En dat is niet alleen belangrijk voor de otter maar ook voor de libellen, vlinders, kleine zoogdieren zoals noordse woelmuis, amfibieën, vissen en vogels. Het is de bedoeling dat de otter via deze ecologische verbindingszone dus via Duitsland, Groningen en Friesland in kan trekken. Vroeger was dit een normale trekroute. Door de watervervuiling en ongeschikte oevers was de otter uit Nederland verdwenen. Het water is hier weer schoon genoeg en is de omgeving ook in orde. Hier ter plekke is een klei-nat gebied, hier kan de otter rust vinden.

➤ Financiering verbindingszone Visvlieterdiep

Bron: Provincie Groningen

Aan de leden van Provinciale Staten

Nr.: 2003-10.175/24/A.25, LG Groningen, 12 juni 2003

Behandeld door : A. Visser

Telefoonnummer : (050) 316 4203

Antwoord op :

Bijlage :

Onderwerp : financiering verbindingszone Visvlieterdiep en voortgang integraal project de Lauwers

Geachte dames en heren,

Hierbij delen wij u mee dat wij hebben besloten bij te dragen aan het aanleggen van de ecologische verbindingszone langs het Visvlieterdiep, gecombineerd met de uitvoering van waterstaatkundige werken (ophogen kaden).

Het waterschap Lauwerswâlden wil voor de winter van 2004 een begin maken met het ophogen van de kaden langs het Visvlieterdiep omdat deze in de winter van 2001/2002 zijn bezweken als gevolg van hoog water waarbij veel schade is ontstaan.

Het Visvlieterdiep is een deeltraject van het integrale project de Lauwers waarbij ook andere functies zullen worden uitgewerkt, waaronder het voorkeursstracé ecologische verbindingszone.

De uitvoering van de verbindingszone langs het Visvlieterdiep kan meeliften met de waterstaatkundige werken van het waterschap. Voor de inrichting van deze verbindingszone is ongeveer 12 hectare extra grond nodig. Voor de financiering van grondaankopen ecologische verbindingszone heeft het waterschap Lauwerswâlden een subsidie aanvraag ingediend voor het krediet EU-POP en vraagt zij voor dit onderdeel een provinciale bijdrage als cofinanciering.

Het integrale project Lauwers.

Het integrale project Lauwers omvat het invullen van verschillende functies langs de wateren die onderdeel uitmaken van het stroomgebied de Lauwers. Het traject loopt vanaf het van Starkenborgh-kanaal, via Visvlieterdiep, de oude Lauwers, Munnikezijlsterried naar het Lauwermeer. Daarnaast een verbindingszone in de Besheerspolder. De totale lengte bedraagt ongeveer 13 kilometer.

In 2001 is er een start gemaakt met het integrale project Lauwers. Een onderzoek heeft plaats gevonden naar de combineerbaarheid van verschillende functies. Uit het onderzoek blijkt dat de volgende combinatie mogelijk zijn; ophogen kaden, vergroten van waterberging, uitvoeren

baggerwerkzaamheden, inrichten van natuurvriendelijke oevers, inrichten van een ecologische verbindingzones, verschillende recreatieve voorzieningen, herstel oude dijken, landbouwkundige verbeteringswerken, maatregelen ten behoeve van bodemdaling. Het integrale project Lauwers is

2

tot dusver begeleid door de projectgroep Lauwers. Het waterschap Lauwerswâlden is trekker. In de projectgroep zitten de waterschappen Lauwerswâlden en Fryslân, de gemeenten Zuidhorn en Kollumerland, provincies Groningen en Fryslân, de afdelingen van de NLTO Zuidhorn en Grootegast, de natuurbeheerders Groninger Landschap en Staatsbosbeheer en Grontmij en DLG.

Voortgang integraalproject Lauwers

Alle leden van de projectgroep hebben aangegeven door te willen gaan met het integrale project. Zij zien veel voordeel in de integraliteit vanwege werk met werk maken (1 grondbalans) gezamenlijke grondverwerving, gezamenlijk voorlichting, gezamenlijk indienen van subsidies etc. Voor de voortgang van het project is een Plan van Aanpak gemaakt. Voorgesteld wordt een projectplan op te stellen waarin alle functies zoals hierboven omschreven in 4 deelprojecten in detail zullen worden uitgewerkt. Een belangrijk deelprojecten is het gebiedsplan waarmee het voorkeurs tracé ecologische verbindingzone definitief wordt vastgesteld. Dit gebiedsplan kent een eigen procedure en zal te zijner tijd aan Provinciale Staten worden aangeboden.

Het waterschap Lauwerswâlden stelt voor om de organisatie van het integrale projectplan de Lauwers uit te breiden met een stuurgroep, vanwege de vele partijen die bij het project betrokken zijn. In de stuurgroep zitten bestuurders van de waterschappen (Lauwerswâlden en Fryslân), provincie Groningen, gemeenten Kollumerland en Zuidhorn, NLTO, LNV en natuurbeherende organisaties. Naast de stuurgroep is een projectgroep (voornamelijk ambtelijke vertegenwoordiging) en daarnaast een werkgroep.

Kosten en tijdpad opstellen projectplan

De kosten voor het opstellen van het projectplan zijn begroot op € 54.000. Voorgesteld wordt dat de provincie Groningen en het waterschap Lauwerswâlden elk 50% betalen. Binnen het budget ecologische verbindingzone 2003 is ruimte om het bedrag € 27.000 te financieren. Het opstellen van het projectplan zal ongeveer 1 jaar tot 1,5 jaar in beslag nemen.

Visvlieterdiep

Het Visvlieterdiep maakt deel uit van het integraal project Lauwers. Het waterschap Lauwerswâlden wil na de zomer een begin maken met het ophogen van de kaden langs het Visvlieterdiep. De ecologische verbindingzone kan met deze werken worden meegenomen. Daarvoor moet extra grond worden vrij gemaakt om de kade een aantal tientallen meters landinwaarts op te schuiven.

Het waterschap heeft inmiddels alle eigenaren en gebruikers van gronden langs dit tracé geïnformeerd over de plannen. De eigenaren en gebruikers aan de oostkant (in totaal 4 over een lengte van 2,5 kilometer) van het Visvlieterdiep hebben allen aangegeven in principe mee te willen werken. Aan de westzijde, in totaal 7 eigenaren en gebruikers, zijn een aantal die geen mogelijkheden zien vanwege emotionele en bedrijfsmatige redenen. Aan één kant van de oever wordt de ecologische verbindingzone aangelegd, waarbij gelet op bovenstaande dit waarschijnlijk de oostkant zal worden. Mocht aan de oostkant onverhoopt (deels) toch geen medewerking bestaan dan bestaat de mogelijkheid om van oever te wisselen.

Begroting Visvlieterdiep

In totaal is ongeveer 16 hectare nodig waarvan 4 hectare voor waterschapswerken en 12 hectare voor de ecologische verbindingzone. In overleg met DLG en de Grontmij is hiervoor een bedrag begroot van € 490.000. In dit bedrag is niet de inrichting van de verbindingzone inbegrepen. De inrichting van de verbindingzone en het oplossen van infrastructurele knelpunten zullen later worden uitgevoerd. Daarvoor zal een beroep worden op SGB gelden. De inrichting zelf wordt geschat op ongeveer € 200.000.

Financieringsmogelijkheden Visvlieterdiep

In de nota ecologische verbindingzones Groningen wordt er vanuit gegaan dat de financiering van de ecologische verbindingzones (voor een belangrijk deel) plaats vindt met rijksmiddelen (grondverwerving/inrichting). Op dit moment zijn er (tijdelijk) geen rijksmiddelen beschikbaar

3

voor aankoop. Daarom is een bijdrage vanuit de provincie noodzakelijk om dit werk nu te kunnen

uitvoeren. De financieringsopzet ziet er als volgt uit:

- Eu Pop gelden € 245.000
- Cofinanciering Kompas € 135.000
- waterschap Lauwerswâlden (waterberging) € 90.000
- Provinciaal krediet verbindingzones 2003 € 20.000
- Totaal € 490.000.

Geen toekenning subsidieaanvraag via EU POP gelden

Vanwege veiligheidsredenen geeft het waterschap Lauwerswâlden een hoge prioriteit aan de uitvoering van de ophoging van de kaden, daarom wil zij voor de winter van 2004 nog een start maken met de uitvoering. De voorbereidingen zijn in volle gang en in oktober zal de aanbesteding plaats vinden. Op 8 oktober wordt het definitieve programmalijst EU POP vastgesteld. In het geval het project niet wordt toegekend dan zal het waterschap Lauwerswâlden alleen het onderdeel ophogen kaden in uitvoering nemen. De uitvoering van het ecologische verbindingzone komt dan te vervallen.

Overwegingen provinciale bijdrage

Overwegingen voor een provinciale bijdrage voor het realiseren van een ecologische verbindingzone langs het Visvlieterdiep zijn:

- het realiseren van vergroting van waterberging
- dat er veel voordelen te behalen zijn door werk met werk te maken, zoals één groundbalans, dezelfde aankoper op pad voor het vrijmaken van grond voor verschillende functies etc.
- subsidie aanvraag voor een integrale aanpak maakt een grotere kans toekenning
- langs dit traject zijn reeds werkzaamheden voor de verbindingzone uitgevoerd, deze zijn:

- o dure faunapassage bij de overgang van ecologische verbindingzone

Lauwersmeergebied, in de omgeving van Zoutkamp

- o een faunapassage onder de spoorlijn Leeuwarden-Groningen ter hoogte van Visvliet

- o de zuidzijde van het Van Starckenborgh kanaal dat ook onderdeel uitmaakt van deze verbindingzone is over een lengte van ongeveer 2 kilometer reeds als verbindingzone ingericht

- er zijn afspraken gemaakt over inrichting die wanneer het integrale project wordt stop gezet ook onzeker worden, deze zijn;

- o de brug over de Munnikezijlsterried naar het dorp Lauwerszijl die in het voorjaar van 2004 wordt vervangen en die tevens wordt voorzien van een faunapassage. Hiervoor hebben wij extra financiële middelen ingezet.

- o de planning is dat er een loswal moet komen langs het Van Starckenborgh kanaal ter hoogte van het Visvlieterdiep. Daarvoor moet de weg omgelegd worden. Dit biedt tevens de mogelijk om dit knelpunt in de ecologische verbindingzone op te lossen door het aanleggen van een natuurvriendelijke oever op de noordzijde van het kanaal.

- o de heer van der Ploeg te Zoutkamp heeft over een lengte van 2 kilometer een strook van 30 meter en een kleine stapsteen aangekocht om deze te zijner tijd op te laten nemen in de verbindingzone. Dit heeft hij in volledig overleg (op eigen risico) met de provincie gedaan. Dit speelt al vanaf 2000. Uiteindelijk wil hij meedoen met de Subsidieregeling Natuurbeheer waarvoor eerst een gebiedsplan moet worden opgesteld

- uit de gesprekken met de aangrenzende eigenaren en gebruikers lijkt er draagvlak te bestaan voor invulling van verschillende functies langs het Visvlieterdiep waarbij de kaden zodanig worden verplaatst dat ook invulling kan worden gegeven aan de verbindingzone. Indien de ecologische functie niet meelift en alleen invulling wordt gegeven aan het ophogen van de kade zal de realisatie van de verbindingzone voor de komende jaren niet meer mogelijk zijn. Er zal geen draagvlak zijn voor de realisatie van de verbindingzone kort nadat de waterstaatkundige werken (ophogen kaden) door het waterschap zijn uitgevoerd. Ditzelfde is van toepassing voor het totale integrale project Lauwers. Wanneer bij de start van de uitvoering een belangrijke schakel (Visvlieterdiep) niet wordt meegenomen heeft verdere invulling van het vervolgtraject op korte termijn ook geen zin. Leden van de werkgroep Lauwers, NLTO, SBB, waterschap Lauwerswâlden adviseren in dat geval dan ook het onderdeel ecologische verbindingzone uit het totale integrale project te halen.

Met betrekking tot de subsidieaanvraag van het waterschap Lauwerswâlden hebben wij het volgende besloten:

- door te gaan met de voortgang van het integrale project de Lauwers en daarvoor een bedrag ter beschikking te stellen van € 27.000 als zijnde 50% financiering voor het opstellen van een projectplan. Dit bedrag wordt gefinancierd uit het krediet ecologische verbindingszone 2003.
 - de ecologische verbindingszone langs het Visvlieterdiep mee te laten liften met de waterstaatkundige werken van het waterschap Lauwerswâlden en daarvoor een bedrag van € 135.000 beschikbaar te stellen uit cofinanciering Kompas en € 20.000 uit het krediet ecologische verbindingszone 2003
 - Bij geen financiering uit EU POP zal het ecologische verbindingszone deel uit het Integrale project de Lauwers worden gelicht. Het waterschap Lauwerswâlden zal dan alleen de waterstaatkundige werken "ophogen kaden" langs het Visvlieterdiep uitvoeren.
- Op grond van artikel 10 van de Kaderverordening subsidies kunt u binnen drie weken na dagtekening van deze brief kenbaar maken aan de statengriffie (telefoon 050-316 4458 of e-mail statengriffie@provinciegroningen.nl) of u ons besluit wenst te bespreken.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten der provincie Groningen:

, voorzitter.

, secretaris.

➤ Ecologische Hoofdstructuur

Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Ecologische_hoofdstructuur

De **ecologische hoofdstructuur** of **Natuurnetwerk Nederland**, is een samenhangend netwerk van bestaande en toekomstig te ontwikkelen belangrijke natuurgebieden in [Nederland](#). Het zou volgens dit plan de basis vormen voor het Nederlandse natuurbeleid. Zo zou de kwaliteit van natuur in Nederland stabiliseren. In 1950 waren er 1400 soorten hogere planten. Sindsdien zijn hiervan 70 verdwenen en 500 zijn in aantal/oppervlakte ernstig achteruitgegaan. Het aantal [broedvogels](#) is in dezelfde periode met een derde afgenomen. De achteruitgang van de natuur is vooral zo ernstig omdat het tempo waarin dit gebeurt toeneemt. De ecologische hoofdstructuur zou samen een belangrijke bijdrage leveren aan het behoud en de versterking van de [biodiversiteit](#) in Nederland.

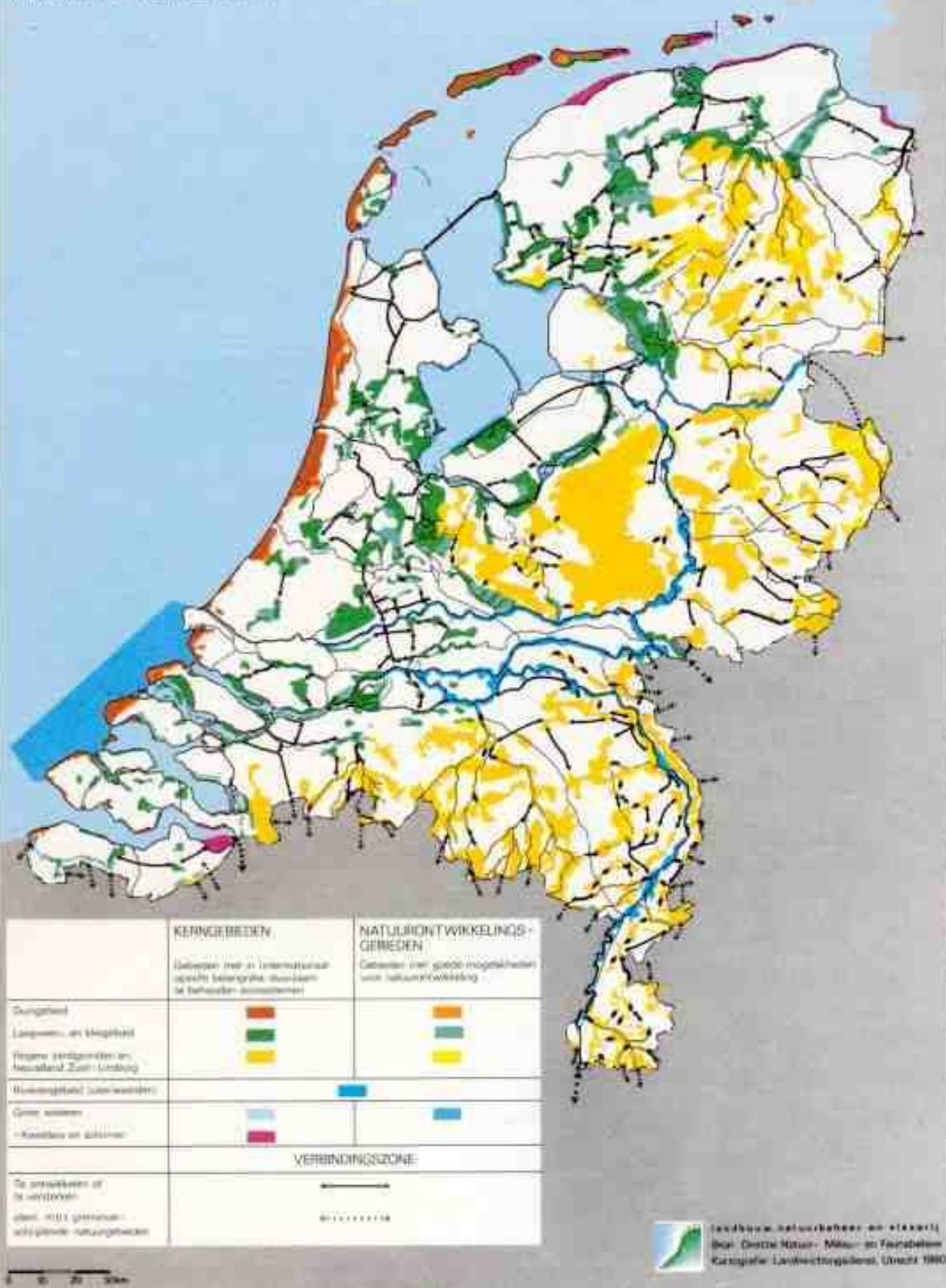
De ecologische hoofdstructuur is opgebouwd uit kerngebieden, natuurontwikkelingsgebieden en verbindingszones.

- Kerngebieden zijn natuurterreinen, [landgoederen](#), [bossen](#), grote wateren en waardevolle agrarische [cultuurlandschappen](#) die minimaal 250 hectare groot zijn.
- Natuurontwikkelingsgebieden zijn gebieden met goede mogelijkheden voor het ontwikkelen van natuurwaarden, van nationale en/of internationale betekenis.
- Verbindingszones zijn gebieden die kern- en natuurontwikkelingsgebieden als het ware aan elkaar knopen.

Het doel is ook om deze structuur te laten aansluiten op [ecologische verbindingszones](#) in het buitenland.

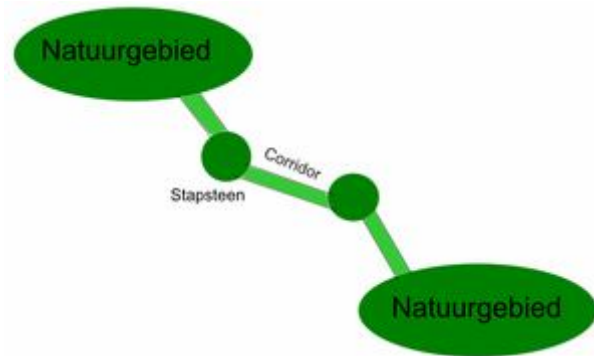
Ecologische hoofdstructuur van Nederland

Het samenhangend netwerk van in (internationaal) opzicht belangrijke, duurzaam te behouden ecosystemen

➤ Ecologische verbindingzone

Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Ecologische_verbindingszone

Een schematisch voorbeeld van een ecologische verbindingzone tussen twee natuurgebieden met stapstenen en corridors.

Een **ecologische verbindingzone** is een verbinding tussen natuurgebieden (met nieuwe of herstelde natuur) die deel uitmaken van de [ecologische hoofdstructuur](#). Ecologische verbindingzones worden aangelegd om het migreren van dieren en planten tussen natuurgebieden mogelijk te maken (uitwisseling van genen).

- **Ecologisch belang**

Het ontbreken van ecologische verbindingen kan ertoe leiden dat bepaalde natuurgebieden met hun leefgemeenschappen geïsoleerd raken (Dit wordt ook wel [habitatfragmentatie](#) genoemd). Het is normaal dat de omstandigheden in een leefgemeenschap niet altijd gelijk zijn. Wanneer een populatie in een slechte periode achteruit gaat, dan bestaat het risico dat een kritische ondergrens overschreden wordt waardoor een organisme verdwijnt. Doordat ecologische verbindingzones leefgemeenschappen met elkaar verbinden, dragen ze bij tot een groter draagvlak voor het voortbestaan van een soort.

- **Bijkomende belangen**

Bij de aanleg van ecologische verbindingzones kunnen ook andere belangen gediend zijn. De aanleg van [rietland](#) en ondiepten langs meren en rivieren heeft een reinigende werking op het water en biedt de vis een plek om te paaien. Ook worden deze gebieden als [luwtegebied](#) ingericht waardoor ze een beschermende werking hebben voor de achterliggende dijken.

De otter

Bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Otters>

De **otters** (Lutrinae) vormen een onderfamilie van in het water levende roofdieren uit de familie der marterachtigen (Mustelidae). Er zijn 13 soorten in 4 tot 7 geslachten.

Otters zijn langgerekte, slanke dieren met korte poten. Tussen de tenen zitten zwemvliezen. De staart is behaard en lang. Ook heeft hij zeer gevoelige tastharen rond de snuit en op de ellebogen. De meeste soorten hebben klauwen aan hun poten, met uitzondering van de soorten uit de geslachten *Aonyx* en *Amblonyx*, die zeer gevoelige vingers hebben en met deze zoeken naar hun prooidieren.

Otters hebben in hun vacht een dichte onderlaag van zachte haren en een bovenlaag, begroeid met lange dekharen. De luchtbellen die hierin blijven steken vormen een isolerende laag, die de dieren warm houden in het water.

Otters zijn over het algemeen viseters, die ook kikkers, kreeftachtigen en soms ook vogels en kleine zoogdieren eten. Ze eten voornamelijk langzamere vissoorten als paling. Otters hebben grote hoeveelheden voedsel nodig, omdat jagen en voortbewegen in het water veel energie kost.

Sommige soorten leven in groepen, maar de meeste otters zijn solitaires. Otters zijn speelse dieren, die graag van modderoevers glijden, over elkaar heen springen en achter elkaar aan rennen of zwemmen. Zelfs de meest solitaire soorten spelen graag met soortgenoten. Territoria worden afgebakend met geurmarkeringen. Meestal worden uitwerpselen achtergelaten op opvallende plaatsen langs de oever. Sociale soorten gebruiken ook gezamenlijke [latrines](#). Ook zit er een paar geurklieren aan de staartwortel, waarmee ze geuren achterlaten.

Otters komen op alle continenten voor, behalve Australië. Ze ontbreken tevens in het extreme noorden en in drogere streken als de Sahara. De soort met het grootste verspreidingsgebied is de Europese otter. De meeste soorten leven in zoetwater, de zeeotter uit de noordelijke Grote Oceaan is aangepast aan het leven in zee.

Ontwerp Natuurbeheerplan Groningen 2015

09-05-2014

bron: <http://www.infopuntgroningen.nl/items/ontwerp-natuurbeheerplan-groningen-2015.aspx>

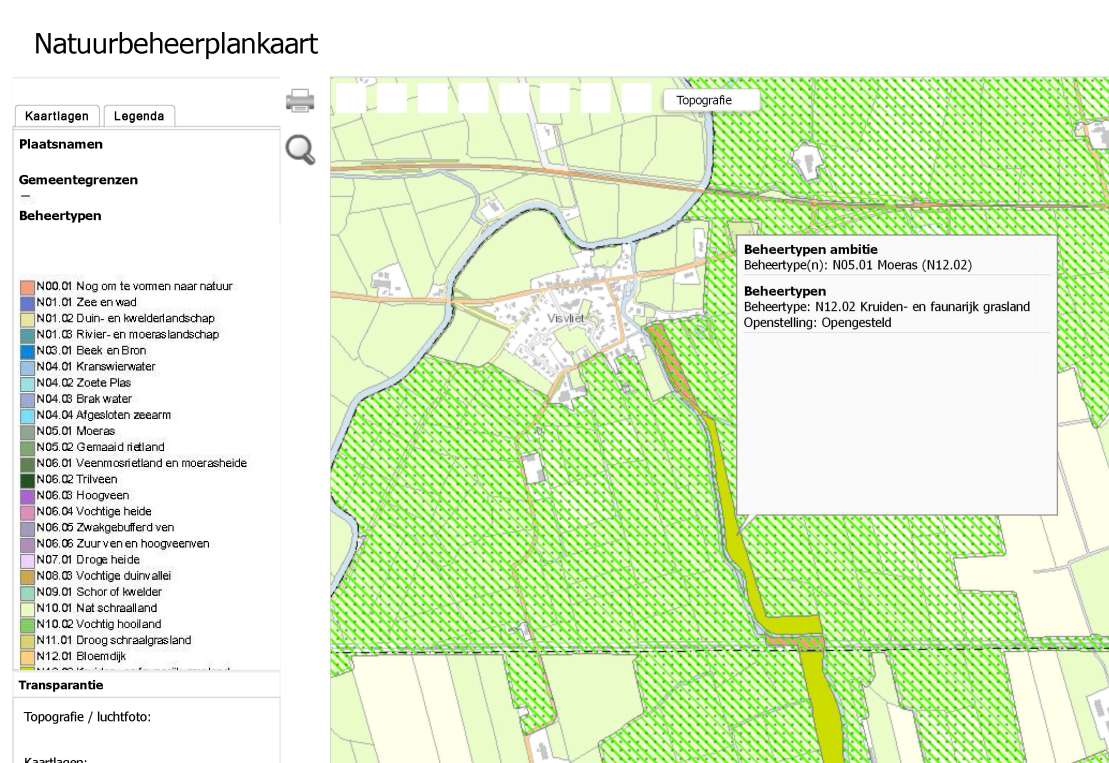
Het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen heeft het Ontwerp Natuurbeheerplan Groningen 2015 vastgesteld. Het betreft een herziening van het huidige Natuurbeheerplan (2014). Het Natuurbeheerplan geeft aan waar, welke mogelijkheden bestaan voor subsidiëring van natuurterreinen, agrarisch natuurbeheer en landschapselementen in Groningen. Grondeigenaren en grondgebruikers kunnen met het Natuurbeheerplan bepalen welk type subsidie van toepassing is op hun terrein.

[Ontwerp Natuurbeheerplan Groningen 2015](#)

[Digitale kaart Ontwerp Natuurbeheerplan Groningen 2015](#)

natuurbeheerplan

<http://kaarten.provinciegroningen.nl/viewer/app/natuurbeheerplan>

1 van 1

20-6-2014 12:15

Wijzigingen

Het Ontwerp Natuurbeheerplan 2015 kent een beperkt aantal wijzigingen ten opzichte van het vorige Natuurbeheerplan (2014). Wijzigingen die relevant zijn voor de insprekers zijn in rood aangegeven in de tekst en weergegeven in de Toelichting bij het Ontwerp.

Voor meer informatie over het Ontwerp Natuurbeheerplan Groningen 2015 kunt u contact opnemen met de afdeling Landelijk Gebied en Water, telefoon 050 - 316 45 43.

Stichters landgoed 'Die Hoeghte'

Parenteel van Willem Jans

1.1.1 Geertien Jans (Geertje) Kooij is geboren op 28-07-1742 in Oostwold (Leek), dochter van Jan Willems en Grietje Swijrts. Zij is gedoopt op 28-07-1742 in Oostwold (Leek). Geertje is overleden op 28-06-1817 in Visvliet (Grijpskerk), 74 jaar oud.

Notitie bij Geertje: *Bouke Iwens was eerder gehuwd met Tjeetske Derks, waarvan 8 kinderen. Tjeetske overleed in 1766. Geertje was toen dienstbode in dit gezin. In het volgende jaar huwde hij met haar. Haar broer Willem huwde in 1775 met de oudste dochter van Bouwke Iwens, waardoor wel een bijzondere familieverhoudingen ontstonden.*

Geertje nam de familienaam Kooy aan op 28 mei 1812 te Visvliet. "... Geertje Jans Kooy te Visvliet. Zij kan niet schrijven.

Kleinzoon: Kornelis 18 jaar, zoon van Jan Bouwkes Kooij en Epke Kornelis te Niezijl".

Geertje:

(1) trouwde, 24 jaar oud, op 05-01-1767 in Visvliet (Grijpskerk) met **Bauke IJwes**, 58 jaar oud. Hij is een zoon van IJwe Julles en Menschein

Boukes. Hij is gedoopt op 08-06-1708 in Oldekerk. Bauke is overleden vóór 05-04-1791 in Pieterzijl (Grijpskerk), ten hoogste 82 jaar oud. Hij

trouwde voorheen op 21-10-1736 in Visvliet (Grijpskerk) met Antie Freriks. Hij is weduwnaar van Tjeetske Derks (1723-1766), met wie hij trouwde op 10-08-1753 in Leek.

Notitie bij Bauke: *Bauke was ook bekend als Bauke Iwes, Bauke Ywes, en Bouke Euwes Zijlstra.*

Beroep:

(2) trouwde, 49 jaar oud, in 1791 met **Pieter Uitjes**, 47 jaar oud. Pieter is geboren in 1744, zoon van Uitje Lippes en Antje Lubbers. Pieter is overleden.

Kinderen van Geertje en Bauke:

1 Trijntje Boukes.

2 Jan Boukes Kooy. Volgt 1.1.1.1.

3 Cornelis Boukes, geboren op 18-07-1773 in Visvliet (Grijpskerk). Cornelis is overleden.

4 Antje Boukes, geboren op 09-09-1781 in Visvliet (Grijpskerk). Antje is overleden.

Notitie bij Antje: *iv. Trijntje Boukes*

Bouke Euwes van 1755 tot 1790 boer aan het Visvlieterdiep, vermoedelijk op of nabij perceel De Hoogte, daar dit gronddeel bebouwbaar was, dit in tegenstelling tot De Leegte ten noordoosten van Visvliet.

Dit gegeven, al dan niet op waarheid gestoeld, vormde de inspiratie voor het te stichten landgoed 'Die Hoeghte'. Gekozen is hierbij voor een oud Hollandse schrijfwijze. Wat wel op waarheid besrust is het geven dat het bewuste perceel in de volksmond de De Hoogte heette.

Huidige bewoners:

Iekje Bolt-Stkroos

Berend Roelof Bolt

Iekje, geboren 1948 te Saaksum, dochter van Boukje Scheeringa en Ietse Stokroos.

Ietse Stokroos had als paardenfokker in gebruik het perceel de Hoogte, eigendom van Eelke Radema, paardenhouder en veehandelaar te Visvliet.

1991 kochten Iekje Bolt-Stokroos en Berend Roelof Bolt het perceel de Hoogte van Eelke Radema, t.b.v. het fokken en dressereren van KWPN rijpaarden. Op het perceel groot ruim 1,5 hectare werd eerst een manege gebouwd.

2000 werd het landgoedje 'Die Hoeghte' opgericht. Het hoofdgebouw heeft als ontwerpmotief de verwijzing naar de Groninger Borg.

Conform artikel 4 van het bestemmingsplan Visvliet, 7 juli 1999, zijn de gronden naast het oprichten van een landhuis, waarbij het gebruik van een paardenstalling is toegestaan, tevens bestemd voor de opbouw van natuur en landschap.

2014 is met Staatsbosbeheer een koopconforme erfpacht overeenkomst gesloten, waardoor de grootte van het landgoed op ruim 5 hectare komt en daarom tot een verzoek tot rangschikking kan worden overgegaan.

Geschiedenis en verhalen

‘Ontgonnen verleden’

Bron:

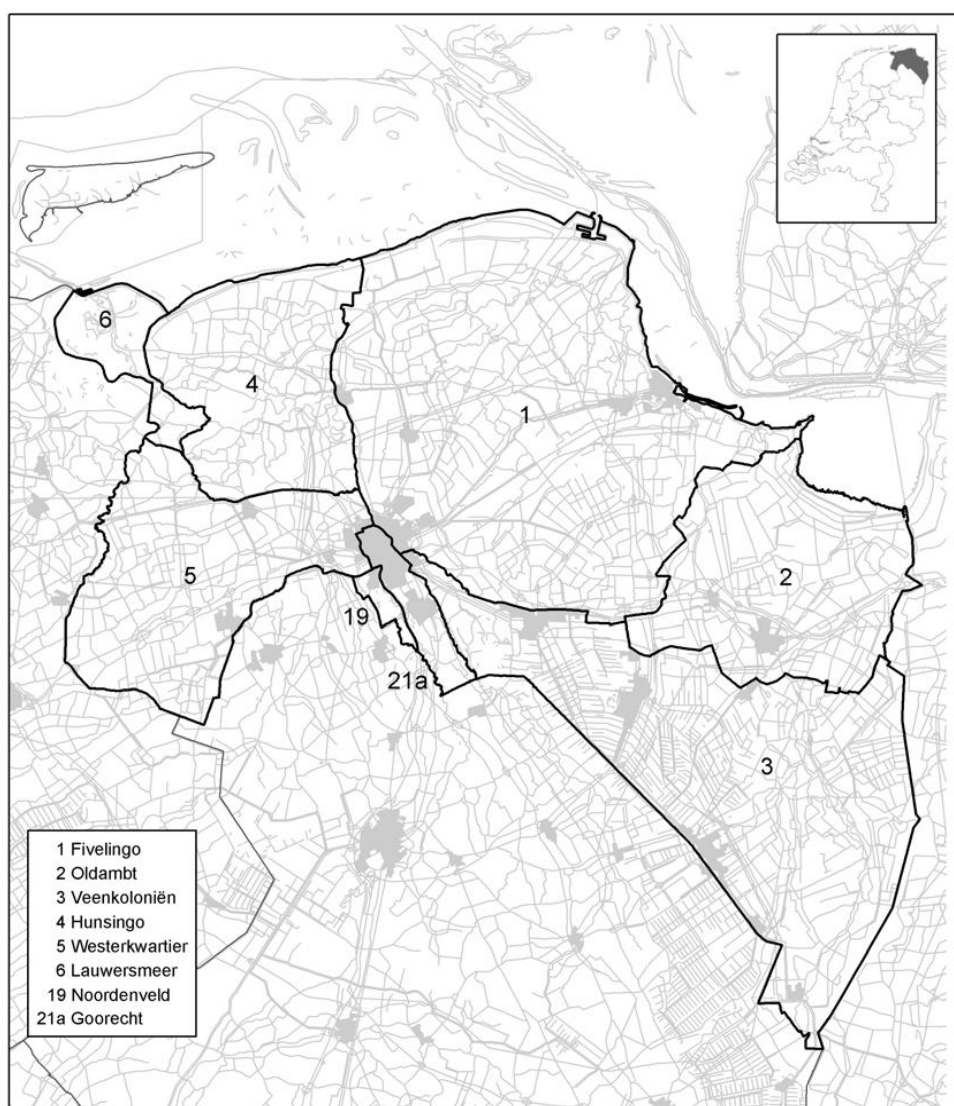
Ontgonnen verleden

Regiobeschrijvingen provincie Groningen

Adriaan Haartsen

Nikki Brand

Historisch Geografische Regio's in Groningen

- Waterstaat

De Cisterciënzer kloosters van Gerkesklooster en Aduard hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de waterbeheersing in het Westerkwartier en aan de inpolderingen ten noorden van de regio. Aduard richtte zich onder meer op de verbetering van waterlossing vanaf de hoge Drentse gronden in het zuiden (aangevoerd door het Eelder- en Peizerdiep) en het tegengaan van de dichtslibbing van de watergangen in het kwelderlandschap ten noorden van het klooster. Het Aduarderzijk herinnert nog aan de inspanningen van het klooster om de waterbeheersing van het achterland te verbeteren.

82 Directie Kennis

Vóór 1100 zou ten westen van Ulrum (buiten de regio) al de eerste zeedijk aangelegd zijn. Deze oude dijk liep van Midhalm (ten zuiden van het huidige Vierhuizen) in een vrijwel rechte lijn naar het oosten, langs de huidige weg ten noorden van Niekerk. Deze zogenaamde 'Zuurdijk' boog ten westen van Midhalm naar het noorden. In het gebied ten zuiden van de voormalige Lauwerszee waren tot ver in de 13de eeuw waarschijnlijk geen waterkeringen tegen het zeewater aanwezig. Het meest noordelijk gelegen gedeelte van de Zuurdijk die waarschijnlijk al vóór 1100 bestond, is in de loop der tijd in zee verdwenen. Binnen de regio liep de eerste grote zeedijk vanaf de hoge gronden van de gast van Noord- en Zuidhorn over Grijskerk over Stroobos richting Friesland (Haartsen, 8: Visvliet-Grijskerk voor 1320). Een nog belangrijker bedijking kwam in het begin van de 14de eeuw tot stand tussen Pieterzijk naar Grijskerk, om dan ten noorden van de 13de eeuwse voorganger wederom richting Noordhorn en Enumatil te lopen (Stenvert, 56). Gedurende de late Middeleeuwen was dit de zeewering aan de zuidelijke oevers van het Reitdiep. Dat mocht ook wel, aangezien de nederzetting Visvliet bij hoog water niet over land bereikt kon worden en door de toenemende activiteiten van de zee haar kerk reeds in de golven had zien verdwijnen. De monniken van het Gerkesklooster groeven ten zuiden van Visvliet de Oude Ley om de door de aanleg van de dijk ontstane Lege Waard te ontwateren (Haartsen & Bakker, 3). Bij de aanleg van de dijken werd de Lauwers van het buitenwater afgesloten door steeds verder noordelijk gelegen sluizen, de laatste bij het huidige Munnikezijk.

De introductie van deze zijlen (uitwateringssluizen) was een belangrijke factor bij de vorming van het landschap in het Westerkwartier. Het in een zijldiep verzamelde overtollige regenwater kon bij eb vrijelijk naar zee worden afgevoerd, terwijl bij vloed de deuren door het zeewater werden dichtgedrukt. De aanleg van zijlen en dijken betekende vaak een impuls die leidde tot het ontstaan van nieuwe nederzettingen. De sluis die in 1313 door het klooster te Aduard werd aangelegd, resulteerde in het ontstaan van het dorp Aduarderzijk. Het Hoendiep werd met medewerking van hetzelfde klooster gegraven.

Het Gerkesklooster vervulde een soortgelijke rol, maar dan in het stroomgebied van de Lauwers. Tussen 1300 en 1320 legden de monniken een dam in de Lauwers (ter hoogte van Schalkendam in Friesland) en de dijk vanuit Friesland richting Visvliet aan. Wat de monniken van Aduard voor de hoog opgeslibde kwelders Middag en Humsterland ten noorden van het Westerkwartier deden, paste het Gerkesklooster toe op de Westerwaard. Dit kweldergebied werd in het begin van de 14de eeuw omdijkt (Ligterink). Ter ontwatering van de regio werd tussen 1492 en '93 de Oude Vaart gegraven. Voor de omgeving van de plaatsen Doezum en Opende kwam, ten gunste van de veenwinning, de Doezumertocht tot stand. Ook het Visvlieter- of Beheersdiep en het Trekdiep tussen Brilt en Stroobos (de voorganger van het Van Starckenborghkanaal) zijn door de invloed van het klooster aangelegd (Haartsen & Bakker, 4). Sluizen werden gebouwd bij Visvliet, Pieterzijk en Munnikezijk. De nederzetting van Grijskerk ontstond echter niet aan een zijl: nadat in 1425 een deel van de Lauwerszee ten noorden van de oude zeedijk (de Ruigewaard) werd ingepolderd, werd voor de boeren die zich hier vestigden rond 1500 een kerk gesticht. Bij deze kerk, die in 1582 verwoest en in 1612 opnieuw opgebouwd werd, ontstond aan de oude zeedijk de nederzetting Grijskerk. Het dorp Kommerzijk ontstond bij de zeesluizen.

Met de bouw van de zeesluizen bij Zoutkamp in 1876 verdween de invloed van eb en vloed uit het Reitdiep en verloren de sluis bij Kommerzijk, de Oosterwaarddijk en de

Hooge Dijk hun zeewerende functie. Voor de ontwatering van het gebied werd in 1913 het bemalingswaterschap Electra opgericht en verrees in 1920-'21 bij de monding van het Kommerzijlsterriet in het Reitdiep het gemaal de Waterwolf.

- **Hoofdelingen en borgen**

In het wereldlijk bestuur werden de hoofdelingen in de zestiende eeuw steeds belangrijker. Deze hoofdelingen waren leden van belangrijke families die zich in het Westerkwartier hadden gevestigd. De familie Auwema bewoonde al in de 15e eeuw de Auwemaborg in Tolbert; in Midwolde woonde de familie Van Berckema, in Nuis vestigde zich de Groninger bestuurder Coenders. Vrijwel elk dorp had zijn eigen hoofdelingengeslacht, vaak wonend op een borg, een aanzienlijk huis. De Coendersborg in Nuis en Nienoord in Leek zijn voorbeelden van dergelijke borgen. Van groot belang in het zuidelijk deel van het Westerkwartier was het huis Nienoord (Leek). Wigbold van Ewsum, afkomstig uit Middelstum, kocht omstreeks 1500 een aantal opstreckende heerden bij Marum. Tussen 1517 en 1524 liet hij tussen Leek en Midwolde een borg bouwen: Nienoord. In korte tijd groeide zijn aanzien en in 1531 werd hij erfgrichtman van Vredewold-oost en Vredewold-west (het tegenwoordige Westerkwartier bestond vroeger uit Langewold: Zuidhorn, Oldekerk, Grootegast, Lutjegast en Vredewold: Leek, Marum, Tolbert, Midwolde, Oostwold. Beide "wolden" waren verdeeld in twee grietenijen: oost en west). Zijn zoon, Wigbold van Ewsum jr., nam later een belangrijke rol in op het gebied van de veenwinning. Ten noorden van het huidige Grijskerk nam het hij het initiatief voor het winning van zout uit veen (zelnering). Het zout zat in het veen onder een kleilaag. Ter bescherming van de zoutziederij werd een schans aangelegd die een belangrijke rol gespeeld heeft tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Zowel de schans als de zoutziederij zijn intussen verdwenen.

Bron: De Heerlijkheid Visvliet

Tegenwoordig zijn veel borgen verdwenen, van anderen resteert alleen het terrein of een gedeelte. Van de Hanckemaborg in Zuidhorn is het schathuis herbouwd. Het schathuis diende voor het opslaan van goederen. Bij Tolbert en Lettelbert zijn alleen de terreinen van de gesloopte Auwemaborg en Valkenburg terug te vinden. In min of meer oorspronkelijke staat zijn de Bouwsemaheerd in Niebert, de Coenderborg te Nuis en de Nienoord in Leek. Bij Lutjegast lagen maar liefst vijf intussen verdwenen borgen: de bekendste was Rikkerda, gelegen ten oosten van het dorp en van 1675 tot 1703 bewoond door Bernard Johan Prott. De ontdekker van Tasman, Abel Janszoon Tasman, werd hier in 1603 geboren. De andere borgen waren Froma, tussen Dorp en Doezum lag de borg Ees, aan de weg tussen Sebaldeburen en de kruising met de Grootegaster Tocht stond de Feringaborg en bij Westerbland herinnert de gebiedsnaam 'Buikstede' nog aan de borg Boekstede.

Schieringers en Vetkopers

Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Schieringers_en_Vetkopers

De streek rond Visvliet heeft in de 15e en 16e eeuw zwaar geleden onder de strijd tussen de [Schieringers en Vetkopers](#). Hierover schreef met name kroniekschrijver [Sicke Benninghe](#). In 1498 trok [Nittert Fox](#) met 4000 man over de Gerkesbrug [De Ommelanden](#) binnen en trok al plunderend en brandstichtend op naar het [Klooster van Aduard](#). Tijdens zijn tocht kwamen de Friezen in opstand tegen hem en richtten een schans op bij de [Bomsterzijl](#) bij [Niezijl](#), alwaar ze echter in 1499 werden verdreven door hertog [Albrecht van Saksen](#) samen met graaf [Edzard I van Oost-Friesland](#), die daarna hun troepen legerden te Visvliet en [Galilea](#). In 1514 werden de Saksische troepen uit Aduard verdreven en hielden zich daarop een tijdlang op in [Langewold](#), alwaar ze onder andere de bevolking van Visvliet teisterden. In 1515 sloot Groningen een verbond met de [Geldersen](#) en droegen de Saksen Friesland over aan [keizer Karel V](#), waarop de strijd zich tussen hen voortzette. In 1516 leden de Geldersen een nederlaag bij [Dokkum](#) en vluchtten terug naar Groningen, waarbij ze de Gerkesbrug onderweg vernielden. Het jaar erop trokken afgedankte Oost-Friese soldaten al plunderend door het Westerkwartier, om bij Gerkesbrug af te buigen naar het zuiden. In 1522 trok een vendel van 300 [Bourgondiërs](#) over de Gerkesbrug naar de Ommelanden, om deze opnieuw te plunderen en brand te stichten. De bevolking vluchtte daarbij een naar de stad Groningen. Nadat de Bourgondiërs waren teruggekeerd naar Friesland, kwamen Gelderse troepen naar Visvliet om hen aan te vallen, maar tot een slag kwam het niet. Wel bleven ze achter en plunderden een tijdlang de omgeving vanuit hun uitvalsbasis Visvliet. Ze legden de bevolking een schatting op om hun achterstallige soldij toch te krijgen, alvorens ze na een paar dagen terugkeerden naar Groningen. De Bourgondiërs eisten daarop dat de Ommelanders ontrouw zouden zijn aan de Gelderse hertog op straffe van brandstichting. Daartoe stuurden ze onder andere een man uit Visvliet als bode naar de in [Zuidhorn](#) gelegde Geldersen, die hem echter ophingen bij [Aduard](#), waarna ze naar [Gerkesklooster](#) trokken. Of deze ellendige situatie voor de bevolking nog langer voortduurde is onbekend, daar Benninghe in zijn kroniek geen aandacht meer besteedt aan Groningen na 1523. Mogelijk hebben er dus nog meer plundertochten plaatsgevonden. In 1536 werd door Groningen de heerschappij van [keizer Karel V](#) aangenomen, waarmee de situatie normaliseerde.

In 1578 werd het kerspel Visvliet met de opheffing van het klooster Jeruzalem formeel eigendom van de [Staten van Friesland](#). Na de [Slag bij Visvliet](#) in 1581 (ook Slag bij Grijpskerk genoemd) tijdens de [Tachtigjarige Oorlog](#) werden de Spanjaarden verdreven uit Visvliet. De staten van Friesland stelden voortaan de [grietmannen](#) aan van Visvliet. Dit leidde in 1602 tot een conflict met Groningen, toen het provinciebestuur van Friesland niet alleen

een grietman benoemde, maar ook aanstelde. De provincie Groningen zag het gebied als haar eigendom en wenste dus ook de grietmannen aan te stellen. Reeds in 1637 zat het Friese provinciebestuur krap bij kas en werd het kerspel Visvliet verkocht aan private eigenaren. In 1643 kochten [De Ommelanden](#) het gebied en stelden voortaan de grietmannen aan. In 1659 zaten ze echter krap bij kas en verkochten de grietenij in 24 aandelen, waarbij elk aandeel het recht op een jaar grietmanschap vertegenwoordigde; in de daaropvolgende 23 jaar ging het recht rond over de andere 23 aandelen. De aandelen werden verkocht aan gefortuneerde [jonkers](#), waarvan de heren van de [Aykemaborg](#) en [Nienoord](#) verschillende aandelen kochten. De jonkers voerden het grietmanschap zelf niet uit, maar stelden 'geconstitueerde grietmannen' aan; juristen uit Groningen, die vaak bij wisseling van aandeel bleven zitten als grietman. De grietman zetelde in een grietmanshuis. Een dergelijk huis werd in 1766 herbouwd in Visvliet, waarbij onduidelijk is of het hier ging om een grietmanshuis in de dorpskerk of andersom. Bij de [grondvergaderingen](#) van 1795 bleef het kerspel/grieternij intact, maar bij de instelling van de plaatselijke besturen in 1798 werd [Grijpskerk](#) aangewezen als bestuursplaats voor de kerspelen Visvliet, Grijpskerk en [Niezijl](#). In 1808 werd het kerspel ingedeeld bij de nieuw geformeerde gemeente [Noordhorn](#), waarin ook Grijpskerk, Niezijl en [Zuidhorn](#) werden geplaatst. In 1811 werd het dorp tenslotte onderdeel van de nieuw geformeerde gemeente Grijpskerk, waar voortaan de burgemeester (eerst maire en later schout) zetelde. In 1990 werd Grijpskerk bestuurlijk gefuseerd tot de gemeente Zuidhorn. Het grietmanshuis werd in de winter van 1934 afgebroken.

Lange tijd was Visvliet een zeehaven en drukke handelsplaats. In de 16e eeuw behoorde het volgens [Abel Eppens](#) tot de volkrijke dorpen van de provincie. De Tegenwoordige Staat vermeldt het in 1794 als een zeer aanzienlijk dorp met een eigen jaarmarkt. Nadat door de stad Groningen met de Ommelanden het [stapelrecht](#) was overeengekomen, werd in 1559 een douanepost ingesteld, waar goederen voor Friesland werden gecontroleerd op de aanwezigheid van vergunningen en waar tol moest worden betaald. Deze bleef bestaan tot 1795.^[3] In de tweede helft van de 19e eeuw nam het aantal inwoners af en in de 20e eeuw ook de voorzieningen. Van de negen winkeltjes waren in de jaren 1950 nog 6 overgebleven en eind jaren 1970 resteerde nog slechts de winkel van kruidenier Lammert Halbe de Wind. Deze kruidenierszaak startte in 1887 en werd in 1959 overgenomen door Lammert Halbe, die de winkel samen met zijn vrouw gedurende 52 jaar runde tot hij in 2011 uiteindelijk zijn deuren sloot. In Visvliet zijn nu alleen nog een herberg (Het Koetshuis), een hotel (De Auberge) en een camping (De Lauwers).

In 1842 kreeg de plaats een wegverbinding met Grijpskerk via de [Friesestraatweg](#), die dwars door het dorp liep. In 1966 werd het tracé van deze [N355](#) om het dorp heen geleid. Later werd de N355 ter plaatse uitgebreid tot een heuse tweebaansweg (2 x 2 rijstroken) met vluchtstroken in voorbereiding op een nooit aangelegde snelweg. Het was een favoriete plek voor snelheidscontroles, aangezien de maximumsnelheid 80 km/uur bleef. In 2006 werd de entree van het dorp aangepast en werd de tweebaansweg weer een enkelbaans weg.

‘Grijpskerk volgens Tilbusscher’

bron: Grijpskerk volgens Tilbusscher

deel 4

Grijpskerk - we merkten het reeds op - werd gebouwd op den rug van een oerouden zeedijk. Op deze dijk ligt ook Visvliet. Behalve op die oude zeewering is Visvliet mede gebouwd op een niet zeer hooge wierde. Visvliet ligt - zooals we weten - aan het bekende grensstroompje de Lauwers en aan het Visvlieter- of Besheersdiep, dat van Lutjegast naar Visvliet loopt. Bij de snijding van het Hoendiep treft men het Roode Huisje.

Besheersdiep: een eigenaardige naam voor dit water. Wat beteekent - zoo vraagt men allicht - het woord Besheers? Eigenaardige naam - en ook: eigenaardig de manier, waarop dit water dien naam ontving. Wat toch is het geval?

In de tweede helft der 18e eeuw werd er over het Visvlieterdiep - dat toen geen anderen naam bezat - een langdurig proces gevoerd. In een der betreffende vonnissen leest men de woorden: "wordende besheer het diep gegraven". Dit besheer is een uit Duitschland naar hier overgewaaid woord, dat beteekent: tot nu toe. In het bedoelde, processtuk beteekenen de woorden: "wordende besheer het diep gegraven" dus gewoon:

"wordende tot nu toe het diep gegraven". Alles in orde dus.

Maar - nu wordt in een later processtuk over dit diep, het bedoelde vonnis, waarin het woord besheer voorkwam, aangehaald. Om alles nu wat te verduidelijken schreef men in plaats van, zooals er staat: wordende besheer het diep gegraven: wordende het Besheerdiep gegraven.

Men kende de beteekenis van het woord besheer niet meer, men zag het verkeerdelijk voor een eigennaam aan.

Dit is vervolgens steeds nagevolgd en weldra is er in de verschillende stukken sprake van het Visvlieter- of Besheersdiep.

De naam Besheersdiep was ingeburgerd!

Een overlevering vertelt, dat in de grijze oudheid de herders van Drenthe en van de Woldstreken, 's zomers op de wierde van Visvliet kwamen, om daar hun schapen te laten weiden... Deze overlevering zal misschien aldus ontstaan zijn:

In de 18e eeuw vond men bij het graven in de wierde, waarop Visvliet gedeeltelijk gebouwd is, vier in elkaar passende metalen potten. Op dezelfde manier als een nest schalen, die onze huisvrouwen wel in de keuken gebruiken.

Die vondst van antieke potten gaf natuurlijk aanleiding tot allerlei gissingen. Men verdiepte zich er in: hóe en door wien die potten daar toch mochten gekomen zijn. De predikant te Visvliet - vaak naast den meester de vraagbaak van het dorp - helderde het raadsel op. Hij verklaarde,

Grijpskerk volgens Tilbusscher http://twierstr.home.xs4all.nl/Grijpskerk/tilbusscher_4.html

1 van 16 16-7-2014 17:08

dat het ongetwijfeld potten moesten zijn, die onze verre voorouders bij het betrekken van de veilige winterkwartieren daar zorgvuldig

begraven hadden. Waarom? Om hun meegevoerde bagage niet te vermeerderen, niet te verzwaren. 't Volgend voorjaar, bij hun terugkomst, werden de potten weer voor den dag gehaald, om weer gebruikt te worden.

Toen de bekende historicus en oudheidkundige Dr. Westerhoff van Warffum, student was te Groningen, hoorde hij dit verhaal uit den mond

van een zeer geacht Groninger predikant, die zeer met de verklaring was ingenomen. Ziedaar misschien de oorsprong van de Visvlieter overlevering, die men zoo langzamerhand ook wel vergeten zal hebben.

Den eigenlijken oorsprong van Visvliet zal men moeten zoeken in het aanleggen van een sluis in den Langewoldsterdijk. Die sluis werd gelegd bij het zoogenaamde "Bartoles-husz", dat daar reeds eerder op een hoogte gebouwd was en misschien een voorwerk - kloosterboerderij – was van het Gerkesklooster. Dit "Bartoles-husz" lag waarschijnlijk nabij den molen en de oostelijke brug over het Besheersdiep.

De monniken van Gerkesklooster hebben de sluis en het daarmee in verband staande Visvlieterdiep aangelegd. Ook de Gerkesbrug - over de Lauwers - zal waarschijnlijk door die monniken gebouwd zijn. De brug zal genoemd zijn naar Gerke, stichter van het klooster. De naam Gerkesbrug vonden we het eerst vermeld in 1420. Toen de dijk te Luine-Pieterzijl was aangelegd - dit gebeurde omstreeks 1315 - vormde zich op deze plaats langzamerhand een buurt: Visvliet, waar Gerkesklooster een kerk gesticht zal hebben. Althans later staat Visvliet onder het bestuur van den Abt van dat klooster.

De oorspronkelijke kerk te Visvliet - in de laatste helft der 14e eeuw was er reeds een kerk - werd dus gebouwd door Gerkesklooster. Volgens een oorkonde van het jaar 1387 was de kerk sedert 1370 door overstromingen deerlijk geteisterd.

Die overstromingen brachten veel schade: de bewoners van Visvliet werden er arm door. Ze riepen daarom de hulp in van de ingezetenen van Augustinusga. Men kon geen pastoor meer onderhouden! De Bisschop van Munster, onder wien de Groninger Ommelanden en ook Achtkarspelen ressorteerden, vereenigde toen in 1387 Visvliet kerkelijk met Augustinusga!

Volgens een archiefstuk van 1387 was de kerk aan den Heiligen Gangolfus gewijd en niet - zooals men gewoonlijk aanneemt - aan de Heiligen Philippus en Jacobus. Men kwam tot deze laatste meening, omdat er oudtijds te Visvliet een jaarmarkt gehouden werd op den eersten Mei en 1 Mei is juist de feestdag van de heiligen Philippus en Jacobus. In een register uit het laatst der 15e eeuw wordt Visvliet aangeduid als "ecclesia de Sancte Gangolfo alias Wesvleyt", d.i. "de kerk van Sint Gangolfus of Visvliet".

Toen de kerk door de verschillende overstromingen in 't laatst der 14e eeuw bijna verwoest was, schijnt het nog al eenige jaren geduurd te hebben voor er een nieuw of hernieuwd bedehuis werd opgericht. In 't begin der vorige eeuw vond Ds. Westendorp, toen predikant te Sebaldeburen, een bijna onleesbaar opschrift, uitgehouwen op een steen, gemetseld in den voormuur der kerk te Visvliet.

Dit opschrift luidt:

"In 't jaer ons Her 1427 is Visvl-er Cerck maect".

Grijpskerk volgens Tilbusscher http://twierstr.home.xs4all.nl/Grijpskerk/tilbusscher_4.html

2 van 16 16-7-2014 17:08

We mogen dus aannemen, dat de kerk van tegenwoordig in heur geheel of gedeeltelijk dateert van het jaar 1427.

De toren zal vóór dien tijd afgebroken zijn, het dak loopt nu door. De klok in den toren werd in 1613 door Hans Falck van Neurenberg gegoten op last van den kerkvoogd R. Harkama, den grietman Jr. Aulus van Harkama en de Gedeputeerden van Friesland.

In de kerk is - achter de bank van Hellinga - een steen aanwezig met het wapen van D. Gerhardus Wiltinck van Dwingel, 40e Abt van het klooster Jeruzalem te Gerkesklooster. Op den steen leest men: "A 1557 gold de rogge VII Emder gt. mud. D.

Gerardu, S. Wilting, K. van Du." In 1557 kostte een mud rogge dus zeven Emders gulden, dit is: f 7.87½. In die tijden een zeer hoge prijs. Visvliet behoorde aan het Gerkesklooster, was een staande rechtstoel van dit convent. Uit vele oorkonden blijkt dan ook, dat de Abten van dit klooster te Visvliet voor en na rechters gingen aanstellen. Hieruit volgt dus: Visvliet behoorde oudtijds onder Friesland. Ook het feit, dat de klok in den toren mede op last van de Gedeputeerden van Friesland gegoten werd, wijst in deze richting.

Toen in 1580 de Hervorming in Friesland gevestigd werd, en de kloostergoederen dus aan de provincie kwamen, kwam Visvliet, als behorende tot Gerkesklooster, aan de Staten der provincie Friesland.

Den 8 December 1637 is de Heerlijkheid en Erfgrietenij Visvliet met de landen aldaar gelegen - waarbij ook Pieterzijl - aan de provincie Groningen verkocht.

Ruim 300 jaar behoren ze dus weer tot onze provincie! Een der artikelen van de verkoopsvoorwaarden luidt aldus:

"Dat de copers van de landen, gelegen tot Visvliet, pondemate pondemate gelijk, sullen dragen het tractement van de Predikant tot 350 caroli gulden, alsmede onderhouden Pieterszijl ende halve Tjerxbrugge, met de vaert deur deselve loopende, ende voorts onderhouden de kercke en schole naer older gewoonte, gelijk de copers van de venen, sampt sand en soden, sullen onderhouden de vaerten, wijcken ende verlaeten."

Sedert dien merkwaardigen verkoop hebben al de landen - pondemaat, pondemaat gelijk - het predikantstractement opgebracht en hebben ze de kerk en school naar "older gewoonte" onderhouden.

Honderd jaar geleden - 1840 - genoot de predikant uit de karspellasten f 114 en uit de grondpachten f 70, terwijl de schoolmeester toen uit de karspellasten f 99 genoot. Het inkomen van den predikant bedroeg in 1840 een met ander slechts f 650.

De eerste Herv. predikant te Visvliet was Ds. Patroclus Bokelman. Deze werd in 1595 aangesteld en 't volgend jaar reeds geschorst. Hij werd opgevolgd door Ds. Johannes Berger. Daarna kwam Ds. Henricus Alfonsius, die in 1607 overleed. Zijn opvolger was Nicolaas Petri, die van 1607 tot z'n dood in 1648 predikant was te Visvliet: 41 jaar dus nam hij er den dienst waar. In de kerk vindt men de grafzerk voor z'n vrouw, waarop gebeiteld: "Anno 165. den 31 Martic' is alhyr begrave de eerbare deuchtsame Eefke Lewes gewesene huisvrouw van Nicolas Petri,

Grijpskerk volgens Tilbusscher http://twierstr.home.xs4all.nl/Grijpskerk/tilbusscher_4.html

3 van 16 16-7-2014 17:08

dienaer des godtlicke wordts tot Visvliet." De zerk heeft geen wapen, maar een huismerk met de letters E. L. = Eefke Lewes.

In 't laatst der 17e eeuw stond te Visvliet Ds. Hajo Aepkes: van 1680 tot 1683. Hij overleed in 1683 en ligt in de kerk begraven. Op z'n zerk leest men dit randschrift: "Anno 1683 de 5 Juny is in den Heere gerust Dn. Hayo Aepkes, oudt 32 jaar, zijnde 3 jaar tot Wierum en Dorquert en 3 jaar tot Visvliet predicant geweest. Zijn ziel rust nu Gode.

*Hier ligt het rif van wijsheidts roem
En trouwe zielen-sorger,
Hoe hoogh is nu zijn geest verlight,
Dees' zalige hemelsborger."*

De oudste zerk in de kerk dateert van 1605 en ligt op het graf van: "de erbare Douwe Hansen Laquart en Sijtze Jans sin huisvrouw."

Het grafvers is niet meer leesbaar. De eerste regel is nog te ontcijferen en luidt: "Die haven der rust heb ick gefonden".

Verder vindt men er een zerk voor de in 1652 overleden: "eerbare Antie Jansen Van Goch, de huisvrouw van Joncker Willem Hendricks Faber, out omtrent 41 jaar en leit hier onder dese stoel begraven. Vive memor Lethi".

We hebben niet kunnen vinden, waar deze Jonker Faber gewoond heeft...

Als school werd oudtijds gebruikt het westeinde der kerk, dat zich onder den toren bevindt en door een gang van de kerk was gescheiden. Kerk

en school bezaten toen een en denzelfden ingang. De school bleef tot in de 19e eeuw in de kerk gevestigd. Althans de bekende oude Dr. de

Waard van Grijpskerk schreef omstreeks 1900 dit: "Als lid van de schoolcommissie heb ik nog de school onder in den toren te Visvliet bezocht." In 1857 werd deze torenschool afgeschaft.

In de 17e eeuw was een zekere Johannes Luderus schoolmeester te Visvliet. Hij hield school in een gehuurde kamer. Hij had eerst op eigen

houtje een school opgericht te Noordhorn. Op verzoek der Classis - Luderus mocht zoo maar geen school openen - maakte de grietman

Coenders hem het leven lastig. Hij verliet Noordhorn, trok naar Obergum en vestigde zich daar als schoolmeester. Hier resideerde hij in de

nieuw gebouwde pastorie: zeker met goedvinden van de plaatselijke autoriteiten.

Toen de Synode hem echter beval, met z'n onderwijsgeven

op te houden, verliet hij Obergum en werd schoolhouder te Visvliet.

De naam Visvliet zal zeker z'n oorsprong hebben in de omstandigheid, dat de

bewoners der wierde zich eerst hoofdzakelijk met de visscherij

hebben bezig gehouden. Misschien staat hiermede ook in verband de naam van een huis bij Visvliet, dat den naam Haringhuizen droeg. Naar we meenen thans een

boerderij.

Grijpskerk volgens Tilbusscher http://twierstr.home.xs4all.nl/Grijpskerk/tilbusscher_4.html

4 van 16 16-7-2014 17:08

De windwijzer op den toren stelt een visch voor, terwijl oorspronkelijk op het oosteinde der kerk een visschersschuit voorkwam.

Dat ook Visvliet zich in de tijden van het dwaze bijgeloof niet onbetuigd liet, spreekt wel vanzelf. Welk dorp ontkwam er aan?

In die dagen woonde er de lakenkoopman Jan Pieters. Zekeren nacht werd Pieters uit den slaap gewekt: er werd geklopt, hard geklopt, niet

alleen op de deuren, maar ook op de wanden... Enkele deelen van 't huis waren dus blijkbaar nog van hout!

Dit kon natuurlijk niets anders zijn dan: spokerij!...

Spoken, die stellig niets goeds in den zin hadden, beukten z'n huis! Goede raad was duur! Er mòèst iets gedaan worden! De spoken mòèsten àfgewend worden!

Onze koopman ontbood direct Gosen Jansen, die in het naburige Lutjegast woonde.

Deze stond de heele omgeving bekend als een echten spookkijker.

Jansen kwam en stelde een onderzoek in. Hoe hij dit deed, vermeldt de historie niet.

Hij deed het natuurlijk naar de regelen der kunst. Jansen

en Pieters kwamen echter beiden slecht weg! Toen het bekend werd, dat Jansen met behulp van Pieters een onderzoek instelde naar

spookgeluiden, werd Jansen als spookkijker vervolgd. Hij vluchtte en durfde niet meer in z'n dorpje terugkeeren. Pieters werd als straf het

Heilig Avondmaal ontzegd.

Uit dit alles blijkt, dat de kerk zich te weer stelde tegen het heerschende bijgeloof! Als een bijzonderheid valt van Visvliet nog te vertellen, dat de bekende Eise Eisenga, de vervaardiger van het beroemde Planetarium te Franeker, eenigen tijd te Visvliet gewoond heeft. Eisenga werd in 1792 om staatkundige redenen - 't was toen de tijd der Patriotten en Prinsgezinden - voor den tijd van 5 jaar uit z'n geliefd Franeker verbannen. Hij vertrok en vestigde zich te Visvliet. Op die manier bleef hij toch dicht in de buurt van zijn provincie, zijn Friesland!

Drie jaar later - dus in 1795 - keerde hij van Visvliet in Franeker terug, met z'n tweede vrouw Trijntje Eelkes Sickema, met wie hij in 1792 was getrouwd. Het huis, waar hij te Visvliet woonde, werd nog lang als "Eisingoa's huus" aangeduid.

Te Visvliet werd in 1805 nog een nieuwe Sarrieshut gebouwd. Sarrieshut wil zeggen: de woning van den Sarries. Sarries was de naam voor den ambtenaar, die de vroegere belasting op 't gemaal moest innen. Dus vóór 1851. De Sarrieshut stond dan ook bijna altijd dicht bij den korenmolen van 't dorp. In een besluit op 't gemaal van 1650 leest men: "Bij iedere molen in Stad en Lande, zal een huis bij de Provincie getimmerd, en een Cercher bij de heeren Gedeputeerden gesteld en ge-eedigd worden." Zoo'n besluit werd ook door Friesland genomen. De ambtenaar werd dus door de provincie aangesteld, vandaar dat een Sarrieshut met het wapen der provincie prijkte. De titel van den

Grijpskerk volgens Tilbusscher http://twierstr.home.xs4all.nl/Grijpskerk/tilbusscher_4.html

5 van 16 16-7-2014 17:08

ambtenaar, Cercher, beteekende: zoeker. Dit verbasterde in den loop der tijden tot Sarrie.

Misschien deed de Sarrie soms wel eens een oogje dicht_ Althans te Zuidhorn - waar nog een Sarrieshut staat - kent men nog wel het rijmpje:

*Bakker, muller, sarrie,
't Is ain pakkelarie...*

De regeering twijfelde ook wel aan de eerlijkheid van de sarries, vandaar, dat er bepaald werd: een Sarrie mag geen varken mesten...

Een Sarrieshut vindt men tegenwoordig nog te Aduard. Garnwerd, Harendermolen, Houwerzijl, Kantens, Meeden, Midwolda (Old.), Uithuizen, Uskwerd, 't Zandt, Zandeweer en Zuidhorn.

Ontwikkelingen

Otter afhankelijk van EHS als veilige oversteek

Bron: http://www.refdag.nl/achtergrond/natuur-techniek/otter_afhankelijk_van_ehs_als_veilige_oversteek_1_520750

09-12-2010 07:38 | Ab Jansen

De otter is terug in Nederland, maar een veilige plek heeft hij er nog niet.

Foto Hugh Jansman

Het gaat uitstekend met de otters in Nederland. Vanuit het gebied waar ze werden uitgezet, zoeken ze alle hoeken van Nederland op. De Natte As, een watervariant van de Ecologische Hoofdstructuur, is daarbij onmisbaar als verbindingsschakel tussen het ene en het andere gebied. Nu die EHS door Den Haag is afgeschreven, zullen otters dat weten. Nog vaker zullen ze als platgereden wegpizza's op het asfalt liggen.

Tussen de 70 en de 80 procent van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is in zijn provincie Friesland gerealiseerd, schat Ultsje Hosper, directeur van de Friese vereniging voor natuurbescherming It Fryske Gea.

In Friesland is die EHS vooral bekend in zijn natte gedaante en heet er de Natte As. Doel daarvan is een zone aan te leggen van enkele honderden meters breed, bestaand uit water, brede oeverranden met biezen, riet en moerasbos, die bestaande natte natuurgebieden met elkaar verbindt. Op de tekentafel loopt de Friese Natte As van de moerasgebieden van Noordwest-Overijssel (de Weerribben en de Wieden) via het Friese merengebied, het Sneekermeer, de Alde Feanen en de Grutte Wielen naar het Lauwersmeer.

In totaal zo'n 16.000 hectare aan de natuur teruggegeven land. Daarvan is zo'n 3000 hectare nog niet gerealiseerd en het lijkt erop dat het daar niet meer van gaat komen. Jammer, vindt Hosper, omdat het hier gaat om een „robuuste natte as”, dat wil zeggen een extra versterking van de natuurlijke verbindingen teneinde zwakke plekken in de aaneenschakeling van natuur te verhelpen.

Voor één diersoort is die verdere uitbouw van de Natte As in Friesland, maar ook elders in Noord- en Oost-Nederland ronduit van levensbelang: de otter. De laatste otter van Nederland werd in 1988 doodgereden. Dertien jaar later werden er vijf dieren uitgezet in het Nationaal Park Weerribben/Wieden. En met succes, zegt Hugh Jansman, otteronderzoeker bij het Wageningse instituut Alterra. Onder meer aan de hand van DNA uit gevonden uitwerpselen volgt hij de dieren nauwgezet: waar zitten ze, wat zijn geslachtsverhoudingen en waarheen gaan nakomelingen? „In en rond het oorspronkelijke uitzetgebied leven tussen de veertig en de zestig dieren en daarmee zit dat gebied aan zijn maximum. Die boodschap hadden de dieren zelf ook begrepen: ze hebben zich inmiddels verspreid in een straal van 100 kilometer, met als verste uithoek de omgeving van Doesburg en Doetinchem. „Deze zomer is er zelfs één gefotografeerd in het Noord-Hollands-Utrechtse Vechtplassengebied.”

Wat de dieren parten speelt zijn de talloze obstakels op hun zoektocht naar nieuwe leefgebieden, en om die op te ruimen was nu juist de Natte As ontworpen. De waterrijke verbindingen van de Natte As moeten wel aaneengesloten zijn en niet worden doorkruist door een weg of andere bebouwing. Dat gebeurt nu nog te veel, weet Jansman, met grote sterfte als gevolg. „Stuit een dier op een weg en heeft hij bij zijn oversteek de keuze tussen die weg of onder de weg door in het water, dan kiest een otter in negen van de tien gevallen voor de weg, met alle gevolgen van dien. Ons advies aan ambtenaren en andere beleidsmakers is dan ook: leg een weg of brug zo aan dat otters daar droog onderdoor kunnen.”

Overigens blijven otters uiterst flexibele dieren die met gemak tientallen kilometers over land lopen en „op de gekste plekken de meest pietluttige akkerslootjes” volgen, waardoor ze grote kans lopen om toch niet bij zo’n zorgvuldig aangepaste oversteek terecht te komen. Juist daarom is het van belang om met voortvarendheid de belangrijkste knelpunten op te ruimen. Een beruchte barrière in Friesland is de A7. Een „nachtmerrie”, noemt Jansman de snelweg, omdat daar de afgelopen twee jaar „al zo’n tien dieren zijn doodgereden.”

Het belang van de otter bij onbelemmerde natte-asverbindingen heeft nóg een kant: het helpt inteelt voorkomen. „Uit onderzoek weten we dat inmiddels meer dan de helft van het DNA dat we destijds bij de uitzetting in 2002 in de populatie hebben gestopt, weg is. Er is dus sprake van halvering van de genetische variatie van de groep waarmee we begonnen. Inteelt is daardoor onvermijdelijk en dat leidt weer tot een snelle afname van de worpgrootte –toch al niet indrukwekkend met twee jongen per worp–, tot vertraging van de groei of zelfs grotere sterfte onder jonge dieren.” Wie ook nog eens bedenkt dat de otter een delicaat evenwicht kent tussen voorplanting en sterfte, beseft hoe kwetsbaar een otterpopulatie is. Otters zijn relatief laat seksueel volwassen (na hun tweede levensjaar), ze krijgen twee jongen per worp en ze worden in de natuur hoogstens vijf jaar oud.

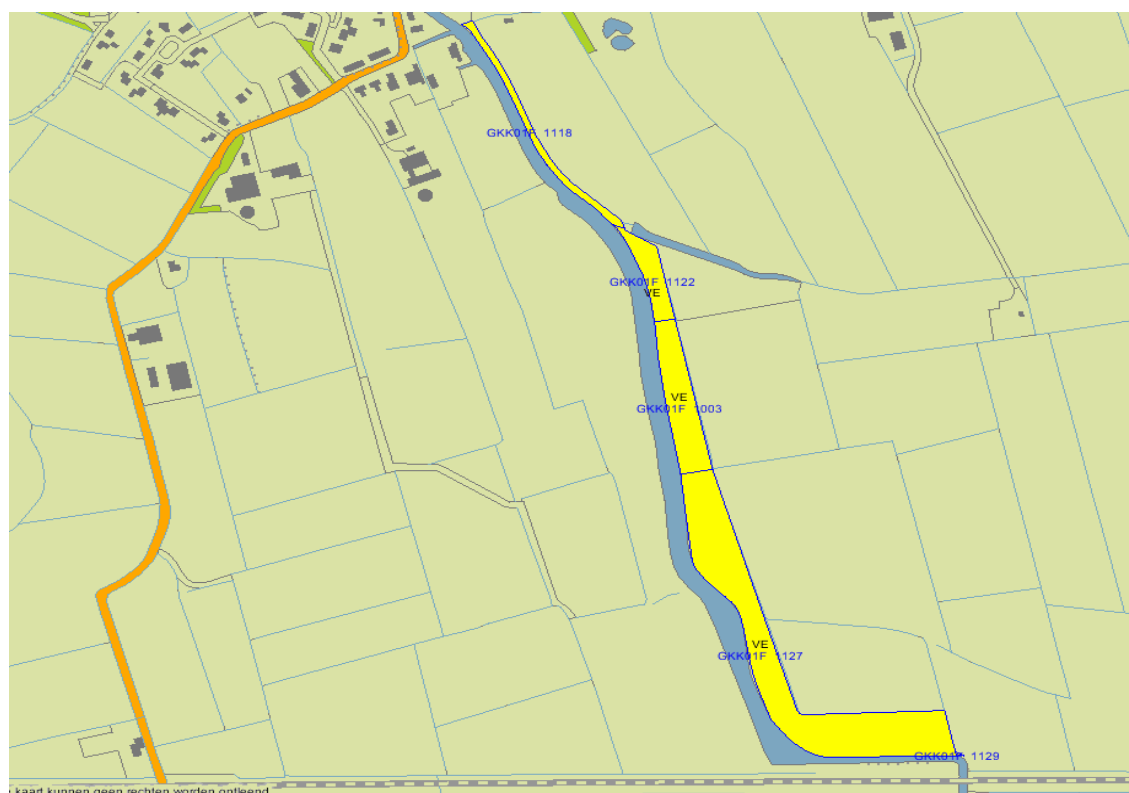
De Duitsers moeten uitkomst bieden. Door natte-asverbindingen in bijvoorbeeld Friesland en Groningen tot aan de Duitse grens te laten lopen kan een natuurlijke uitwisseling met otters uit Duitsland op gang worden gebracht. „Al zou er een otter in de twee, drie jaar vanuit Duitsland hierheen komen en een bijdrage leveren aan de voortplanting is dat al voldoende om inteelt in de te kleine Nederlandse populatie te voorkomen.”

Of Jansman dat als onderzoeker allemaal nog gaat meemaken, is de vraag. Zijn onderzoeksproject onder de otters is namelijk een van de eerste slachtoffers van de Haagse bezuinigingen op natuur. Nu de geldkraan wordt dichtgedraaid, ook die voor de verdere uitbouw van de EHS, zullen de otters daar de gevolgen van ondervinden. Otters als platgereden wegpizza’s tegen het asfalt gedrukt: het zal vaker te zien. Jansman houdt het bij

een neutraal-wetenschappelijke formulering. Otters zullen „minder efficiënt” nieuwe gebieden weten te koloniseren, zegt hij, en datzelfde geldt voor die genetische verversing vanuit het buitenland.

Natuurorganisaties en provincies staan op hun achterste benen omdat het kabinet stopt met de aanleg van robuuste natuurverbindingen. Reden voor een serie artikelen over de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Vandaag deel 7, zaterdag deel 8 (tevens slot)

Rol Staatsbosbeheer bij de beoogde totstandkoming van het landgoed

Geraadpleegde literatuur en websites

Visvliet	http://nl.wikipedia.org/wiki/Visvliet
Historische kaarten	De Heerlijkheid Visvliet
Visvlieterdiep	http://nl.wikipedia.org/wiki/Visvlieterdiep
De Otter	http://wikimapia.org/14986556/nl/Het-plas-drasgebied-Visvlieterdiep http://nl.wikipedia.org/wiki/Otters http://www.refdag.nl/achtergrond/natuur-techniek/otter_afhankelijk_van_ehs_als_veilige_oversteek_1_520750
Financiering verbindingszone	
Visvlieterdiep	Provincie Groningen
Ecologische Hoofdstructuur	http://nl.wikipedia.org/wiki/Ecologische_hoofdstructuur
Ecologische Verbindingszone	http://nl.wikipedia.org/wiki/Ecologische_verbindingszone
Ontwerp Natuurbeheerplan Groningen 2015	http://www.infopuntgroningen.nl/items/ontwerp-natuurbeheerplan-groningen-2015.aspx
Parenteel van Willem Jans	Parenteel van Willem Jans
Geschiedenis en verhalen	Ontgonnen verleden Regiobeschrijvingen provincie Groningen Adriaan Haartsen / Nikki Brand http://nl.wikipedia.org/wiki/Schieringers_en_Vetkopers Grijpskerk volgens Tilbusscher

Bijlagen

E-mail met bijlagen:

Van: <hja.van.breugel@belastingdienst.nl>

Aan: "Bolt Architecten" <info@boltarchitecten.nl>

Verzonden: woensdag 23 april 2014 16:07

Bijlage:

Algemene Voorwaarden erfpacht en opstal 2012.pdf;

erfpacht en opstalakte_2014 (1).docx;

Taxatie-instructie erfpacht Staatsbosbeheer 2012.pdf

Onderwerp: Betr.: Re: Betr.: Fw: Betr.: Fw: NSW Dienst regelingen/Landgoed Visvliet